

ÇOCUK CİNSEL İSTİSMARINI ÖNLEMENE YÖNELİK GELİŞTİRİLEN OKUL TEMELLİ PROGRAMLAR VE ETKİLİLİKLERİ*

Esra IŞIK**

Haktan DEMİRCİOĞLU***

Öz

Çocuk cinsel istismarı, her toplumda görülebilme olasılığına sahip olan evrensel bir problemdir ve çocukların cinsel istismardan korunabilmesi için her bir devlet çocuğun gelişimsel haklarını koruma adına eğitsel bağlamda bir takım tedbirleri almakla mükelleftir. Çocuklar üzerinde olumsuz etkileri olan ve hatta bazen ölümle sonuçlanan cinsel istismarın önlenmesi için çocukların konu hakkında bilinçlendirilmesi oldukça önemlidir. Bu açıdan ele alındığında cinsel istismardan korumak amacıyla çocuklar için geliştirilmiş modüler ya da paket programlar oldukça ayrı bir değere sahiptir. Bu nedenle söz konusu çalışmada, çocuk cinsel istismarını önlemeye yönelik geliştirilen okul temelli programlar ve bu programların etkililiklerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu derleme çalışmada, çocuk cinsel istismarını önlemeye yönelik geliştirilen okul temelli programlar ve etkililikleri ile ilgili alan yazın gözden geçirilmiş; erişilen programlara ve programların etkililiklerine yer verilmiştir. Alan yazın taraması sonucunda ulaşılan bilgi ve bulgular üzerinden, savunmasız ve bilinçsiz olduğu için mağdur olarak seçilen ve çoğu aile tarafından bilgilendirilmeyen çocukların cinsel istismar hakkında bilinçlendirilmeleri için önleyici okul temelli programlarının oldukça önemli olduğu ortaya konmuştur. Bu bağlamda her bir ülkenin kendi kültürel değerlerine ve dokusuna uygun çocuk cinsel istismarını önlemeye yönelik okul temelli programlar geliştirmeleri, uygulamaları ve uygulama sonucunda ulaşılan etki düzeyini değerlendirmesinin sürdürülebilir, izlenebilir ve güncellenebilir politikalar tasarlayabilmek için gerekli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk cinsel istismarı, önleme, koruma, okul temelli önleyici programlar

Jel Kodları: J12, I18, I38.

* Bu çalışma 22-24 Ekim 2018 tarihleri arasında Hacettepe Üniversitesi'nde gerçekleştirilen "Uluslararası IV. Çocuk Gelişimi Kongresi"nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Araştırma Görevlisi. Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü. Ankara-Türkiye. esra38isik@gmail.com

*** Doç. Dr. Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü. Ankara-Türkiye hdemircioglu@hacettepe.edu.tr

Makale gönderim tarihi: 02.07.2019

Makale kabul tarihi: 19.08.2019

Developed School Based Programs and Effectiveness to Prevent on Child Sexual Abuse

Abstract

Child sexual abuse is a universal problem in every society with the possibility of being seen and to protect children from sexual abuse, each state is obliged to take some measures in the educational context in order to protect developmental rights of children. It is very important raising awareness of children about the issue in order to prevent sexual abuse which has negative effects on children, sometimes even resulting in death. Taken from this perspective, modular or package programs which was developed in order to protect children from child sexual abuse has quite a separate value. Therefore, in the study it was aimed to examine developed school based these programs and their effectiveness to prevent on child sexual abuse. In this review study, the literature has been scanned related to examine developed school based programs and (their) effectiveness to prevent on child sexual abuse; was included the programs and the effectiveness of the programs which are achieved. Based on the information and findings obtained from the as a result of literature review, preventative school-based programs are revealed to be quite important to be trained about child sexual abuse on children who are selected as victims because they are vulnerable and unconscious and not informed by most families. In this context, it was concluded that each country should develop, implement school-based programmes to prevent child sexual abuse which are favorable in accordance with their cultural values and texture, evaluate and the level of impact which is achieved as a result of the evaluation of these programmes and that is necessary to design sustainable, traceable and updateable policies.

Keywords: Child sexual abuse, prevention, protection, school-based prevention programmes.
Jel Codes: J12, I18, I38.

Giriş

Travmatik yaşantılar; bir çocuğun başkalarına güvenme kabiliyetini, kişisel güvenlik duygusunu ve yaşamdaki değişikliklerle baş etme becerilerini olumsuz etkileyen olaylardır. Yaşanan diğer travmatik olaylar gibi çocukluk döneminde istismara maruz kalmak hem çocuklarda hem de ebeveynlerde fiziksel ve zihinsel bağlamda yaşam boyu sürebilecek olumsuz etkilere neden olabilmektedir (Stedt, 2018).

Çocuk cinsel istismarı oldukça büyük bir evrensel problemdir (Walsh, Zwi, Woolfenden ve Shlonsky, 2015). Çocuğun cinsel haz ve tatmin için kullanıldığı herhangi bir durum olarak tanımlanan çocuk cinsel istismarı (Stedt, 2018), yaşanan istismarın türüne göre fiziksel temas içeren ya da içermeyen olarak iki başlık altında sınıflandırılmaktadır. Temaslı eylemlerde dokunma, okşama, mastürbasyon, sürtünme, ağız-genital teması ya da penis, parmak ya da diğer objeler ile vajinal ya da anal penetrasyon gibi eylemler yer alırken; temassız eylemlerde cinsel içerikli konuşma, röntgencilik, teşhircilik, çocuğu pornografik bir malzeme olarak kullanmak veya çocuğu pornografiye maruz bırakmak yer almaktadır (Finkelhor, 2008; Putnam 2003).

Çocuklara yönelik cinsel istismar vakaları sıklıkla dile getirilen en ciddi suçlardan biridir. Bununla birlikte, nüfus içerisinde görülme sıklığı ile ilgili doğru ve eksiksiz raporlar çoğu ülkede henüz mevcut değildir (Finkelhor, Hammer ve Sedlak, 2008). Bu bağlamda cinsel istismar vakalarının özellikle aile içi cinsel istismar olarak tanımlanan ensest olaylarının çok fazla bildirilmemesinin ne yazık ki cinsel istismarın görülme sıklığı ile ilgili gerçek verilere ulaşılamamasında etkili olduğu söylenilebilir. Türkiye’de görülen çocuk cinsel istismarı sıklığını belirtmede de net sayılar olmamakla birlikte çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından yayınlanan raporlarda olayın ciddiyetinin boyutu gözler önüne serilmektedir. Nitekim Şiddeti Önleme ve Rehabilitasyon Derneği (İMDAT) ve Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi Suç ve Şiddetle Mücadele Uygulama ve Araştırma Merkezi (ASUMA) tarafından hazırlanan ‘2018 Türkiye’de Çocuk İstismarı Raporu -2-’ye göre, cinsel suç mağduru olan çocukların yüzdesi 2014’ten 2016’ya %33 artmıştır. Raporda ayrıca Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü’nden edinilen veriler doğrultusunda çocuk cinsel istismar hükümlülerinin yüzdesinin 2006 yılında % 42,5 iken, 2016’da bu oranın % 58,8’e yükseldiği belirtilmiştir (akt., Polat, 2018).

İngiltere ve Galler için Suç Araştırması (Crime Survey for England and Wales-CSEW) tarafından yapılan ve 16 yaşından önce çocuk cinsel istismarına uğrayan bireylerin raporlandığı çalışmaya yaşları 16 ila 59 arasında değişen 20,582 yetişkin katılmıştır. Bu rapora göre; çalışmaya katılan 16-59 yaş arası yetişkinlerin %7'sinin bir tür cinsel istismar yaşadığı, katılımcılar arasında cinsel birleşme olmadan gerçekleştirilen istismara yönelik seks oranının daha yaygın olduğu (kadınların% 10'u ve erkeklerin %3'ü) ve nüfus genelinde kadınların %3'ünün erkeklerin ise %1'inin cinsel istismar mağduru olduğu belirtilmiştir. Raporda çalışmaya katılanların bildirimlerine göre; katılımcıların %5'i 4 yaşına kadar, %73'ü 13 yaşından önce ve %21'i ise 16 yaşından sonra da cinsel birleşmenin olduğu cinsel istismara maruz kalmışlardır. Bir diğer güncel kaynak olan AB Temel Haklar Ajansı (EU Fundamental Rights Agency-FRA) anketine ise sadece kadınlardan oluşan ve 1.500'ü İngiltere'den olan 42,002 yetişkin katılmıştır. Çalışmada katılımcıların 15 yaşından önce cinsel istismar mağduru olduğu ve istismar failinin 18 yaşından büyük bir yetişkin olduğu durumlar değerlendirilmiş ve akran istismarı çalışma kapsamına dâhil edilmemiştir. Çalışma sonucuna göre; bir bütün olarak Avrupa Birliği ülkelerinde cinsel istismar yaygınlık oranı % 12 olarak belirtilmiştir. En yüksek oran %20 ile Fransa ve Hollanda'da iken, bu oranı %18 ile İngiltere izlemektedir. İrlanda'da yapılan ve 3118 katılımcıdan oluşan cinsel istismar ve şiddet (Sexual Abuse and Violence in Ireland-SAVI) başlıklı bir diğer çalışmada ise; cinsel istismar faileri katılımcılar tarafından yabancılar, arkadaş/tanık, otorite figürü, komşu ve aile üyesi olarak sınıflandırılmıştır. Bu çalışma kapsamında erkek katılımcıların en çok istismar edilme oranını %25 ile yabancı biri tarafından istismar edilme oluştururken, bu oranı %24 ile cinsel istismar failinin aile üyesi olduğunu belirten kadın katılımcılar izlemektedir (Kelly ve Karsna, 2017). Çocuklar üzerinde uzun süren ve yıkıcı etkilere neden olan istismarın önlenmesi kapsamında yapılacak olan önleme çalışmaları oldukça önemlidir. Çocuk istismarına yönelik koruma önlemleri birincil, ikincil ve üçüncül olarak farklı düzeylerde ele alınmaktadır. Birincil düzey önleme çalışmaları çocuk ihmal ve istismarının altında yatan toplumsal nedenlere yönelik tüm çabaları kapsar (Geeraert, Van den Noortgate, Grietens ve Onghena, 2004). Bu çabalar toplumu konu hakkında bilgilendirmek, bilinçlendirmek, çocukların gelişimleri için en uygun ortamı sağlamak ve çocukları istismara yönelik bilgilendirilerek maruz kalma olasılıklarına karşın donanımlı hale gelmelerini sağlamaya yönelik yapılan çalışmalardır. İkincil düzey önleyici çalışmalar toplumda risk altında olduğu belirlenen grupların belirlenerek bu kişilere yönelik ek hizmetlerin sunulması ve çocuğun toplumda korunması için gerekli olan yasal

düzenleme çalışmalarını içerir. Üçüncül düzey önleme çalışmaları ise çocuk istismarına maruz kalan aileler gibi birebir gruplara yönelik yapılan çalışmaları içerir. Bu çalışmalar, istismarın çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmaya, istismarın tekrar etmesi durumunda ortaya çıkabilecek olumsuz durumların önlenmesine, kısaca istismarın çocuk, aile ve toplum için olumsuz sonuçlarını en aza indirmeye çalışan tüm çabalarıdır (Çeçen, 2007; Geeraert vd., 2004; Koçak ve Büyükgönenç, 2011).

Çocuklara yönelik cinsel istismarı önleme programları yıllardır uygulanmaktadır (National Sexual Violence Resource Center, 2011). En yaygın kullanılan birincil önleme stratejisi okul temelli eğitim programları olmuştur (Walsh, Zwi, Woolfenden ve Shlonsky, 2015). Geleneksel olarak bu programlar; çocukları cinsel istismar konusunda bilgilendiren, çocuklara istismarı geri çevirme/püskürtme ve bildirme becerileri kazandıran bir risk azaltma yaklaşımı olarak kullanılmıştır. Çocuklarla riskler hakkında konuşmak risklerin azaltılması açısından önemlidir ancak riskleri azaltmak cinsel istismara tamamen son vermez. Birincil önleme yaklaşımı istismarın meydana gelmesine neden olan mevcut şartları değiştirmektir ki bu da istismar gerçekleşmeden önce çocuk cinsel istismarını durdurmak için gereklidir (National Sexual Violence Resource Center, 2011).

Temel işlevleri eğitmek olan okullar çocuklara cinsel istismarı ve istismardan korunma yöntemlerini öğretmek için mantıklı bir seçenektir (Wurtele, 2009). Okullar, çocukların ve ailelerin çoğunluğuna erişebilme imkânından dolayı cinsel istismarı önleme mesajlarını iletmek için oldukça uygun kurumlardır. Bu kurumlarda verilen okul temelli eğitim ve önleme programları, potansiyel olarak kurban pozisyonunda olanlara kaçınma becerilerinin kazandırılmasının yanı sıra, fail potansiyelini taşıyan kişilere caydırıcı mesajlar ve potansiyel olarak istismara görgü tanığı olabilecekler için yardım becerileri sağlayabilme gibi çeşitli önleme hedeflerini ele almada etkilidir (Finkelhor, 2009).

Okul temelli cinsel istismarı önleme programları, çocuk ve ergenlerde hedef olarak önlemeye odaklanmaktadır. Bu programlar cinsel istismarı önlemek için öğrencilere bilgi sağlayarak, cinsel istismarı tanıma ve potansiyel istismar durumlarından kaçınmak için gerekli becerileri öğretmek istismar girişimlerini önlemeye çalışırlar (Walsh vd., 2015).

Literatüre bakıldığında çocukların cinsel istismar veya kendini koruma becerileri konusunda çok az bilgiye sahip oldukları ve çoğunun cinsel dokunmayı kabul edilebilir dokunma olarak düşünebileceği belirtilmektedir (Wurtele ve Owens, 1997). Çocuk cinsel istismarı önleme programlarının nihai hedefi çocukların istismara maruz kalmasını önlemektir (Walsh vd.,

2015). Walsh vd., (2015) tarafından yapılan, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Çin, Almanya, İspanya, Tayvan ve Türkiye'de ilköğretim (ortaöğretim) ve ortaokul (yüksek) /orta dereceli okullarda toplam 5802 katılımcı ile yürütülen 24 çalışmayı içeren meta analiz çalışmasında programın türüne bakılmaksızın okul temelli programlara katılan çocukların koruyucu davranışlarının ve bilgilerinin geliştiği görülmektedir.

Yaş Gruplarına Göre Okul Temelli Programlar

Birçok çalışma yaşın cinsel eğitim programlarından bilgi edinmeyi nasıl etkilediğini araştırmıştır. Yapılan araştırmaların çoğu, her yaşta çocuk için cinsel istismarı eğitim programlarından faydalanabildiğini göstermektedir (Kenny vd., 2008). Çoğu program 6-13 yaş arasındaki çocuklara uygulanmış olsa da, her yaşta çocuk için önleme programları geliştirilmiştir (Currier ve Wurtele, 1996; Roberts ve Miltenberger, 1999; Wurtele vd., 1991, 1992b, 1992d; Wurtele ve Owens, (1997) akt., Kenny vd., 2008). Ancak küçük yaşta çocuklara verilecek olan eğitim konusunda literatürde görüş farklılıkları mevcuttur.

Pica (1999), gelişimsel açıdan bakıldığında iki ile sekiz yaş arası çocukların siyah ve beyaz, iyi ya da kötü şeklinde bir düşünce tarzına sahip olduklarından iyi bir insanın (örn: akrabalarının) onlara 'kötü' (istismar) bir şey yapabileceğini anlayamayabileceklerini savunmaktadır (akt., Kenny vd., 2008). Buna karşın üç yaşından daha küçük çocukların birçok programdan faydalanabileceğini ve öğrenebileceğini savunanlar da bulunmaktadır (Deblinger, Stauffer ve Steer, 2001). Kenny ve arkadaşlarına (2008) göre, kendini koruma becerileri çocuklara gelişimsel olarak cinsel organlarının isimlerini öğrenebilecek yaşta ya da üç yaş gibi erken bir yaşta öğretilmelidir. Nitekim Kenny ve arkadaşları (2008) tarafından yapılan araştırmada; üç yaşındaki çocuklara kendilerini koruma becerilerinin etkili bir şekilde öğretilmediği, eğitimde ebeveyn ve aile katılımının önemli olduğu ve tekrarlanan bilgilerin çocukların bilgiyi kazanmalarına yardımcı olduğu gibi önemli bulgulara ulaşılmıştır.

Wurtele, Kvaternick ve Franklin (1992), küçük yaşta çocuklara verilecek güvenlik becerileri programının çocuklara cinsel organların doğru (terminolojik) isimlerini öğrettiğini belirtmiştir. Bu dönemde verilecek olan eğitim sonraki dönemlerde verilecek cinsel eğitim için gerekli olan temeli sağlayabilmede önemli bir basamaktır. Çocukların cinsel organlarının/genital bölgelerinin doğru (terminolojik) isimlerini öğrenmeleri uygunsuz dokunma deneyimlerini etkili bir şekilde iletebilmelerinde ve istismarın ifşa edilmesinde

oldukça önemlidir (Boyle ve Lutzker, 2005; Kenny vd., 2008). Doğru terminoloji kullanmadan açıklama yapan bir çocuğun istismarla ilgili bir olayı başka birisine anlaşılır bir şekilde anlatması zor olabilir ve anlaşılmayan çocuklar açıklamalarına olumlu, destekleyici bir cevap alamayabilirler (Deblinger vd., 2001; Kenny vd., 2008). Mevcut literatür genellikle okul öncesi dönem çocuklarına yönelik çocuk cinsel istismarı önleme programlarını, diğerlerinin uygunsuz dokunma isteklerini tespit etme ve eğer uygunsuz bir dokunmaya maruz kalacağı bir ortamda bulunursa ne yapacağı, ne söyleyeceği, kime söyleyeceği ve ne anlatacağı konusunda bilgilerini artırdığı gerekçesiyle desteklemektedir (Pitts, 2015). Birçok çalışma ise büyük çocukların öğrenmede küçük çocuklara kıyasla daha büyük kazanımlar gösterdiğini bulmuştur. Tutty (2000), yaptığı çalışmada beş ile yedi yaş aralığındaki küçük çocukların programdan sekiz ile on üç yaş aralığında olan daha büyük çocuklar kadar faydalanmadıklarını, hem kontrol hem de önleme grubundaki daha büyük çocukların son test ölçümlerinde daha iyi performans gösterdiğini ortaya koymuştur.

Okul Temelli Programların Önemi

Kendini koruma becerilerini öğrenme evde ebeveyn ile başlar ve okul öncesinden liseye kadar ilerler. Ancak, çocuk cinsel istismarının endişe verici oranlarına rağmen, tüm ebeveynler çocuklarıyla istismar ve istismarın potansiyel tehlikeleri hakkında konuşmaz. Çocuklarını korumada tüm önlemleri almaya hazır olan ebeveynlerin çocuklarına trafik kurallarını ve yangın güvenliğini öğretmeleri kadar kişisel güvenlik konusunda da eğitim vermeleri aynı derecede önemlidir. Çocuklarla konuşulacak cinsellik, sağlıklı cinsellik eğitimi şeklinde olmalı ve bu bağlamda verilecek eğitim çocuğun gelişimsel ve bilişsel düzeyine uyarlanarak, güvende olmaya ilişkin diğer konuşmalara dâhil edilerek verilmelidir (Kenny vd., 2008).

Çocuklarda ve ergenlerde cinsel istismarın oluşumunu azaltmaya yönelik eğitim programları ilk olarak 1970'lerde Amerika Birleşik Devletleri'nde kadınların tecavüz önleme toplulukları tarafından geliştirilmiştir (Berrick 1991'den akt., Pitts, 2015). Tarih boyunca cinsel istismarı önleme programlarının amacı; cinsel istismarı tanımlama, yaygınlığı ve kimlerin istismar failleri olabileceğini çocuklara öğretmek olmuş, bununla beraber benzeri konularda çocukların farkındalıklarını artırmayı hedeflemiştir (Daro ve Donnelly, 2002). Okul sisteminde öncelikli olarak grup temelli ebeveyn ve çocuk eğitimi dâhil olmak üzere öğretmenler tarafından öğretilen ve giderek artan sayıda çocuk istismarını önleme ve eğitim programı bulunmaktadır.

Okullarda verilecek olan önleme programları hem ebeveynleri hem de öğretmenleri eğiterek sürece dâhil etmelidir. Ebeveynler tarafından öğretilen programların birçok faydalı yönü olmasına karşın, eğitim sorumluluğu sadece ebeveynlere bırakılırsa, bazı potansiyel problemler gün yüzüne çıkabilir (Kenny vd., 2008). Nitekim Wurtele vd., (1992), yaptıkları çalışmada örneklemelerindeki ebeveynlerin %90'ının çocuklarını yabancılar hakkında uyardıklarını; ancak çok azının tanıdık yetişkinler, akrabalar ya da kardeşlerin cinsel istismarın faili olabileceğinden bahsettiklerini belirtmişlerdir.

Birçok ülkede çocuk cinsel istismarının önlenmesi için geniş çaplı okul temelli eğitim programları uygulanmaktadır. Bu programların çoğu güven kurallarının öğretilmesi, vücut farkındalığı ve aidiyeti, vücudun özel bölgeleri, dokunuşların ve sınırların türlerini ayırt etme ve istismarı kime söyleyecekleri gibi ortak bileşenlere sahiptir. Kullanılan programlar 1980'lerden beri okullarda öğretilmelerine rağmen, etkililikleri sürekli bir inceleme gerektirmektedir (Walsh vd., 2015).

Önleme Programları ve Etkililikleri

Çocuklar için tasarlanan önleme programları çocuk cinsel istismarını önlemek ve toplumda bir çaba geliştirmek için kullanılan çok yönlü stratejinin önemli bir parçasıdır. Geleneksel çocuk cinsel istismarını önleme programları, bilgi, destek ve güçlendirme sağladığı için oldukça değerlidir (Hazzard, 1993). En etkili olduğu bilinen okul temelli önleme programları hakkında bilgi vermeyi kolaylaştırmak amacıyla birçok kanıt temelli programlar arasından, birden çok hakemli dergi makalelerinde kapsamlı olarak değerlendirilen programlar vurgulanmıştır (National Sexual Violence Resource Center, 2011).

Vücut Güvenliği Eğitimi Programı (The Body Safety Training (BST) Programme): 3-7 yaş aralığındaki küçük çocuklar için geliştirilen bu program, çocuklara özel bölgeleri tanıtmak, güvenli olmayan dokunmaya karşı güvende kalma ve çocuk cinsel istismarını bildirme becerilerini öğretmeyi hedeflemiştir. Önleme programları arasında en yaygın kullanılan bu program 10 ders saatinden oluşmaktadır. Programın öğretilmesinde model olma, prova/tekrarlama, pekiştirme, geri bildirim teknikleri kullanılmakta ve program öğretmenler veya ebeveynler tarafından kullanılabilir (Kenny vd., 2008; National Sexual Violence Resource Center, 2011).

Programın kullanıldığı çeşitli araştırmalarda verilen eğitimin çocuklar üzerindeki olumlu etkilerine yer verilmiştir. Programa katılan çocuklarda çocuk cinsel istismarı hakkında bilgi artışı, cinsel istismarın çocuğun suçu olmadığı konusunda artan farkındalık (Sarno ve Wurtele, 1997; Wurtele ve Owens, 1997), kendini korumaya yönelik bilgi ve becerilerde ve istismar hakkında birilerine söyleme becerisinde artış (Wurtele ve Owens, 1997) gözlenmiştir. Çocuklar üzerinde olumsuz bir etkisi olmayan programın (Sarno ve Wurtele, 1997) uygulanmasından bir yıl sonra yapılan değerlendirmede öğretilen bilgi ve becerilerin hala mevcut olduğu da Hensley ve Soled (1993) tarafından yapılan çalışmada ortaya konmuştur (akt., National Sexual Violence Resource Center, 2011).

Dokunma Hakkında Konuşma (Talking About Touching): Çocukların kendilerini güvende tutacak kurallara ait bilgilerini ve kurallara bağlılıklarını artırmak, girişkenlik, güvensiz dokunmaya karşı güvende kalma, dokunma hakkında güvenlik kurallarını öğretmeyi amaçlayan bu program 4-8 yaş aralığındaki çocuklara hitap etmektedir. Toplamda 15 ders saati süren programın her bir oturumu 15 ile 30 dakika arasında değişmektedir. Diğer programlar gibi temelde çocuk cinsel istismarını önlemeyi hedefleyen bu program bireysel güvenlik basamakları vurgulanarak, fotoğraflı ders kartları kullanılarak, ebeveynlere ev mektupları gönderilerek, güvenlik basamaklarını gösteren bir poster ile videolar, şarkılar ve hikâye kitabı gibi materyal kullanılarak öğretmenler tarafından uygulanan bir programdır (Kenny vd., 2008; National Sexual Violence Resource Center, 2011).

Programa katılan çocukların cinsel istismar hakkındaki bilgi düzeyinde (Jacobs, Hashima ve Kenning, 1995; Madak ve Berg, 1992), kendini korumaya yönelik bilgi ve becerileri ile güvenli ve güvenli olmayan durumlar arasındaki farkı daha iyi ifade edebilme becerilerinde artış görülmüş ve programın çocuklar üzerinde herhangi bir olumsuz etkisine rastlanmamıştır. Çocuklar programa katılımlarının bir yıl ardından yeniden değerlendirildiğinde bilgi ve becerilerin hala mevcut olduğu görülmüştür (Jacobs vd., 1995). Ebeveynlerin ve öğretmenlerin çoğu programı beğenmişlerdir (Madak ve Berg, 1992).

Kime Söylersin? (Who Do You Tell?): Program, çocuk cinsel istismarının tanımı, terminolojik özel bölgelerin isimleri, girişkenlik, istismarın anlatılabileceği güvenilir yetişkinleri öğrenme, kendini koruma becerileri gibi öğretim hedefleri içermektedir. Söz konusu okul temelli önleme programı, 6-12 yaş arasındaki çocuklara, 60 dakikalık iki oturum halinde uygulanmaktadır. Rol oynama tekniğinin önemsendiği programın akışında hikâyeler,

şarkılar, resimler ve videolar kullanılmaktadır (National Sexual Violence Resource Center, 2011).

Programın etkililiğini değerlendirmek için yapılan çalışmalarda; çocukların cinsel istismar hakkındaki bilgi düzeyleri ile güvenli ve güvenli olmayan dokunuşlar arasındaki farkı daha iyi ifade anlayabilme becerilerinde artış olduğu rapor edilmiştir (Tutty, 2000). Çocukların ebeveynleriyle program hakkında konuşmaları, cinsellik konusunda sorular sormaları programın diğer olumlu etkilerindedir. Bu yaklaşım ebeveyn ve çocuk arasında gelecekte oluşacak diyaloglar için bir kapı aralanmasını sağlar. Program sonrasında yapılan takip ve destek oturumları ile bilginin güçlendirilmesine yardımcı olunmuş ve program ebeveynlerin çoğu tarafından beğenilmiştir. Programın sadece birkaç çocuk üzerinde kaygılanma ve ebeveyn taleplerine daha sık 'hayır' deme gibi hafif düzeyde olumsuz etkileri görülmüştür (Tutty, 1997).

İyi Hissetme, Kötü Hissetme (Feeling Yes, Feeling No): Uygunsuz dokunulmaya karşı tepki vermeyi öğrenmek, dokunulursa yardım istemek, cinsel istismardan kendilerini korumak, cinsel organların isimlerini öğrenmek ve kendine güvenmeyi öğrenmeyi hedefleyen bu program, 6-12 yaş arasındaki çocuklara hitap etmekte ve 15-18 saat sınıfta öğretim şeklinde gerçekleştirilmektedir. Videolar, grup tartışması, rol oynama gibi tekniklerin kullanıldığı bu programda (National Sexual Violence Resource Center, 2011), ayrıca bilgi verici/öğretici yaklaşımların ve rol oynama senaryolarının kullanıldığı üç video kaseti kullanılmaktadır. Kanada Ulusal Film Kurulu tarafından (1985) üretilen bu üç video kasetlerinin ilkinde özsaygıyı oluşturan temel becerilere odaklanılırken, ikinci ve üçüncü kasetlerde duyguların anlaşılmasını güçlendiren, çocukların yabancılarla ve güvenilen yetişkinlerle ilgili tehlike oluşturabilecek potansiyel durumları değerlendirmelerine yardımcı olacak beceriler öğretilir. Program ayrıca ebeveynler ve profesyoneller için kullanılan bir aile programını da içermektedir (Kenny vd., 2008).

Çoğu ebeveyn ve öğretmen tarafından beğenilen programın (Hazzard, Webb, Kleemeier, Angert ve Pohl, 1991), çocuklar üzerinde olumsuz bir etkisi bulunmadığı, programa katılan çocukların program sonrasında daha güvenli ve daha az endişeli hissettikleri belirtilmiştir (Hazzard, 1993; Hazzard vd., 1991). Yapılan çalışmalarda programa katılan çocukların istismar hakkındaki bilgilerinde (Hazzard vd., 1991) güvenli ve güvenli olmayan durumlar arasındaki farkı daha iyi ifade edebilme becerilerinde artış görülmüştür (Hazzard, 1993;

Hazzard vd., 1991). Programdan bir yıl sonrasında yapılan değerlendirme çalışmasında bilgilerin kalıcı olduğu ve değerlendirme ile pekiştirildiği ifade edilmiştir (Hazzard vd., 1991). **İyi Dokunuş, Kötü Dokunuş (Good Touch, Bad Touch):** Cinsel istismarı tanımlama, iyi, kötü ve cinsel içerikli farklı türdeki dokunuşlar arasında ayırım yapabilme becerisini kazandırma, kimlerin istismarcı olabileceği, vücudunun sadece ona ait olduğu, istismara ‘Hayır’ deme, sırları ayırt edebilme (iyi sır ve kötü sır), güvenilir yetişkinleri tanımlama ve onlara istismarı nasıl söyleyecekleri gibi konuları ele alan önleme programıdır. Bu önleme becerilerinin yanı sıra bireylerin eşsiz ve özel olduğu, duyguların özel ve önemli olduğu da program kapsamında verilen diğer kazanımlardır. İlaveten ‘Bedenimi kiminle paylaşmak istediğime kendim karar verebilirim’; ‘Bana yanlış bir şey olduğunda fark edebilirim’; ‘Hayır’ demeyi öğrenmek ve uzaklaşmak/kaçmak’; ‘Birisine ne olduğunu anlatmayı öğrenmek ve eğer istismara maruz kaldıysa bunu fark edebilmek’ ve ‘Asla benim hatam olmadığını biliyorum’ olmak üzere beş vücut güvenliği kuralı da bu program çerçevesinde 4-12 yaş arasındaki çocuklara kazandırılan bilgilerdendir. Programda video, hikâye kartları ve kitap, çalışma sayfaları, boyama kitapları gibi malzemelerle rol oynama ve tartışma teknikleri kullanılmaktadır (Kenny vd., 2008; Walsh vd., 2015) Program sonucunda çocukların cinsel istismar hakkındaki bilgi ve beceri düzeylerinde anlamlı bir artış olduğu yapılan çalışmalarda rapor edilmiştir (Crowley 1989; Harvey 1988) akt., Walsh vd., 2015; Çeçen-Eroğul ve Kaf Hasırcı, 2013).

Programların Olumlu Sonuçları

Yapılan çalışmalar cinsel istismarı önleme programlarının çocuk cinsel istismarı hakkında bilginin artması (Hazzard vd., 1991; Jacobs vd., 1995; Madak ve Berg, 1992; Sarno ve Wurtele, 1997; Tutty, 2000; Wurtele ve Owens, 1997), kendini koruma bilgi ve becerilerinde ve bu becerilerin kullanımında artış (Hazzard vd., 1991; Hazzard, 1993; Sarno ve Wurtele, 1997; Tutty, 2000; Wurtele ve Owens, 1997), kendi ile ilgili olumlu duygularda artış, olumsuz duygularda azalma (Topping ve Barron, 2009) ve istismarın meydana gelmeden açığa çıkmasının, gelecekteki istismarları engellemesine olanak sağlama (Gibson ve Leitenberg, 2000) gibi tutarlılık gösteren birçok faydası olduğunu göstermiştir. Programların uygulamaları sonucunda istenen bir çıktı olan istismar olaylarında azalma görülmüş (Gibson ve Leitenberg,

2000) ve cinsel istismarı önlemeye yönelik geliştirilen programların birçoğunun etkili olduğu kanıtlanmıştır (Zollner, Fuchs ve Fegert, 2014).

Literatürde yapılan çok sayıda meta analiz çalışması da programların etkililiğini değerlendirmeye yöneliktir. Topping ve Barron'un (2009), okul temelli cinsel istismarı önlemeye yönelik, 1990-2002 yılları arasındaki programları ve etkililikleri değerlendirdikleri meta analiz çalışmasında, önleme programlarının çocukların cinsel istismar konusundaki farkındalıklarını artırmalarının yanı sıra kendi kendini koruyabilme becerilerinde de etkili olduğunu ortaya koymuştur. Pitts (2015), okul öncesi döneme ait çocuk cinsel istismarı önleme programlarının etkililiklerini değerlendirdiği meta analizde, bu programların uygunsuz dokunmaları tanıma ve tespit etme/ayırt etme becerilerini artırdığı, uygun olmayan bir dokunuşla karşılaşırlarsa ne söyleyecekleri, kime söyleyecekleri ve nereye bildirecekleri konusundaki davranışsal becerilerini artırdıkları belirlenmiştir. Okul öncesi önleme programları ebeveynler ve okul öncesi öğretmenleri tarafından faydalı programlar olarak kabul edilmekte ve okul öncesi çocuklar için olumsuz etkileri olmadığı (örneğin korku ve endişenin artması gibi) yapılan çalışmalarda görülmektedir (Pitts, 2015).

Okul temelli eğitim programları cinsel istismarın önlenmesi ile yakından ilişkili olan diğer girişimler içerisinde başarılı bir birincil önleme stratejisi olduğunu kanıtlamıştır. Bu programlar kullanılan diğer önleme stratejilerine göre daha kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir ve değerlendirme sonuçları ümit vericidir (Finkelhor, 2009).

Programlara Yönelik Endişeler, Eleştiriler, Olumsuz Sonuçları ve Kısıtlılıkları

Özellikle ebeveynlerin çocuklara yönelik önleme programlarıyla ilgili en büyük kaygılardan biri, çocukların korku ya da kâbus gibi olumsuz etkilerinin olup olmadığıdır. Okul öncesi dönem çocuklarının kendini koruma kavramlarını anlayamayacağı, bu tür eğitimlerin anksiyete ve dışsallaştırma gibi problemleri artıracığı, ilerleyen dönemlerde çocuklarının cinsel gelişimleri üzerinde olumsuz etkileri olacağına dair bir takım ebeveyn endişelerini içermektedir (Tutty, 1997). Ancak, bu iddiaları destekleyecek hiçbir ampirik kanıt bulunmamaktadır (Kenny vd., 2008). Berrick (1991), çocukların siyah ve beyaz, 'iyi dokunuş' ve 'kötü dokunuş' gibi örnekler arasındaki farkı zaten bildiğini ancak içinde buldukları gelişimsel döneme ait ahlak gelişimlerinin 'gri' dokunuşları ayırt edecek düzeyde olmadığını belirtmiştir (Pitts, 2015). Tutty'nin (1997), 200'ün üzerinde çocukla yaptığı çalışmada sadece

dört çocuğun ebeveyni çocuklarının endişelenmeye başladığını /kaygılandıklarını belirtmiştir. Çocukların kaygılarında artış olduğunu bildiren ebeveynlerin bile programdan memnun oldukları ve program öncesi ve sonrasında yapılan ön test-son test anksiyete ölçümlerinde anlamlı bir artış bulunmaması dikkat çekicidir ki bu da bu programların yararlarının olası olumsuz sonuçlarından daha ağır bastığını göstermektedir (Kenny vd., 2008). Yapılan araştırmaların çoğunluğu okul öncesi çocuklar için çocuklara yönelik cinsel istismar önleme programlarını desteklemektedir. Ancak etkinin boyutunu belirlemek için daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır. Çalışmaların çoğunda küçük örneklem gruplarının kullanılması ve bu grupların çoğunluğunun Amerika Bileşik Devletleri'nden alınmış olması çalışmaların genellenebilirliğini etkilemektedir. Araştırmacılar kültüre özgü mevcut programların yetersizliğine de dikkat çekmektedirler. Bu programların maliyetlerini belirlemeye yönelik yapılan çalışmalar da oldukça azdır. Ayrıca değerlendirme çalışmalarında elde edilen sonuçların çoğunluğu çocuk ya da ebeveynlerin çocuk cinsel istismarı ve önleme bilgisi ile ilgilidir. Raporlarda, resmi çocuk cinsel istismarı sayıları ya da istismar oranlarında düşüş olup olmadığı nadiren değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, çocuk cinsel istismarı ve önlenmesi hakkındaki bilginin, istismarın daha yüksek oranda bildirilmesine ya da daha düşük oranda istismara dönüşüp dönüşmediğine ilişkin bulgular literatürde belirgin değildir (Pitts, 2015).

Türkiye’de Uygulanan Okul Temelli Programlar

Türkiye’de cinsel istismarı önlemeye yönelik çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından çalışmalar yapılmakla birlikte, istismarı önlemeye yönelik geliştirilmiş standart bir önleme programı bulunmamaktadır. Bu bağlamda Çeçen-Eroğul ve Kaf Hasırcı (2013), tarafından ilköğretim dördüncü sınıf öğrencilerine yönelik cinsel istismarı önleme beceri eğitimi programı geliştirilmiş ve programın etkililiği değerlendirilmiştir. Programın uygulanmasından sekiz hafta sonrasında yapılan izleme çalışmasında bilgilerin kalıcı olduğuna yer verilmiştir. Program, yeni programların hazırlanmasına önderlik etmesi açısından önemli bir çalışma olarak değerlendirilmiştir.

Işık ve Demircioğlu (2018) tarafından yapılan çalışmada, Türkiye’de çocuk istismarına yönelik gerçekleştirilen önleyici müdahale çalışmalarında bulunan kurumlara ve çalışmalarına yer verilmiştir. Bu bağlamda çocuk cinsel istismarına yönelik yapılan çalışmalar arasında Milli

Eğitim Bakanlığı bünyesinde görevli rehber öğretmenlerin Çocuk Koruma Kanunu kapsamında hakkında danışmanlık tedbiri verilmiş çocuğa yönelik sunulacak hizmetlerin kapasitesini güçlendirmek amacıyla hazırlanan ve Demircioğlu (2015) tarafından gözden geçirilen Danışmanlık Tedbiri Uygulamaları El Kitabı'nın dördüncü modülünde 'cinsel istismar' sekiz oturum şeklinde ele alınmıştır. Oturumlarda ailelerin çocuklarını cinsel istismardan korumak için neler yapabilecekleri, ebeveynleri bu konuda bilgilendirme, çocuklarıyla cinsel istismar hakkında konuşabilmeleri, cinsel istismar mağduru çocuğa yardım için anne babayı yapabilecekleri hakkında bilgilendirme, cinsel istismara karşı önlem alma gibi konulara yer verilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yapılan bir diğer çalışma ise okullarda rehberlik hizmetleri kapsamında koruyucu ve önleyici çalışmalar başlığı altında Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Kılavuzu'nun kullanılması ve kılavuzda cinsel istismara uğrayan öğrencilere yönelik hizmetlere yer verilmesi şeklindedir (MEB, 2015). Benzer şekilde Sağlık Bakanlığı bünyesinde bulunan Halk Sağlığı Müdürlüklerince sağlık çalışanlarına birincil önleme düzeyi kapsamında "Cinsel İstismar Farkındalık Eğitimi" gibi başlıklar altında eğitim programları verilmektedir. Bunların dışında istismara yönelik çalışmalar yapan Çocuk İzlem Merkezlerinde de (ÇİM), istismar başlığı altında çeşitli çalışmalar yürütülmektedir.

Yapılan bu çalışmalara ilaveten çocuk ihmal ve istismarını önlemeye yönelik çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından çeşitli önleyici ve koruyucu çalışmalar yürütülmektedir. Nitekim Işık ve Demircioğlu (2018) tarafından Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) bünyesindeki ilgili çalışmalar derlenmiş, bu çalışmaların; çocuğa yönelik şiddetin önlenmesi çalışmaları (çocuğa yönelik şiddetin önlenmesi rehber öğretmen el kitabı, eğitim ortamlarında şiddetin önlenmesi ve azaltılması strateji ve eylem planı), danışmanlık tedbiri uygulamaları el kitabı, okullarda rehberlik ve psikolojik danışma servisleri, okullarda rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri kılavuzu, okulöncesi eğitim kurumları rehberlik ve denetim rehberi, psikososyal müdahale hizmetleri (müdahale ekipleri, uygulama kılavuzları ve yayınlar), çocuk dostu okul ihmal istismar mağduru çocuklar kitabı olarak sıralandığı görülmüştür. Benzer şekilde Sağlık Bakanlığı bünyesinde (Sağlık Bakanlığı kapsamında İl Halk Sağlığı Müdürlükleri, Sağlık Bakanlığı'na bağlı diğer birimler, Çocuk İzlem Merkezleri) yürütülen ihmal ve istismarı önleyici ve koruyucu müdahale hizmetleri bulunmaktadır. Ayrıca Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı da yaptığı çalışmalarla ihmal ve istismarın önlenmesine yönelik çalışmalar yapan bir diğer bakanlıktır. İlaveten çeşitli sivil toplum kuruluşları (Anne Çocuk Eğitim Vakfı

(AÇEV), Çocuk Koruma Merkezlerini Destekleme Derneği (ÇOKMED), Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Derneği) tarafından da çalışmalar yürütülmektedir. Ancak yapılan bu çalışmalardan hiçbiri ihmal ve istismarı önlemeye yönelik geliştirilmiş standart okul temelli bir önleme programını içermemektedir.

Biyokolojik Kuram Kapsamında Cinsel İstismar ve Önlenmesi

Çocuk cinsel istismarını etkileyen birçok faktörün bir sonucu olarak, başarılı bir önleme girişiminin pek çok bileşeni vardır. Önleme eğitmenleri ve savunucuları, çocuklara yönelik cinsel istismar önleme programlarını planlarken, hazırlarken, uygularken ve değerlendirirken Bronfenbrenner'in biyokolojik modelinden yararlanabilirler. Bronfenbrenner tarafından önerilen sistemler ve bu sistemler kapsamında cinsel istismarı önleme aşamalarına aşağıda yer verilmiştir (Dworkin ve Martyniuk, 2011).

Mikrosistem bireye en yakın alan olan ev, okul ve oyun alanları gibi bireye yakın çevreler ve bu ortamlarda bireyin yakın çevreleriyle kurduğu yüz yüze etkileşimleri içerir (Dworkin ve Martyniuk, 2011; Tudge ve Rosa, 2013). Ailenin duygusal durumu, aile içi yaşam kuralları ve ailedeki bireylerin psikolojik durumu ve inançları çocuğu yakından ve derin bir şekilde etkileyecektir (Garbarino, 1992 akt; Kuşçu, 2018). Çocuk cinsel istismarının olmasına neden olan mikrosistem boyutları aile stresi, gizlilik ya da sosyal destek eksikliğini içerir. Bunun yerine, norm olarak saygılı ve sağlıklı iletişimlere olan aile, arkadaşlar ve akranlar çocuk cinsel istismarının önlenmesine katkıda bulunan mikrosisteme örnek verilebilir. Bir fail ve mağdur arasındaki etkileşimler mikrosistemin bir parçası olarak sınıflandırılabilir (Dworkin ve Martyniuk, 2011).

Mezosistem, bireyin aktif olarak katıldığı, iki ya da daha fazla mikrosistem arasındaki etkileşimi içermektedir (Kuşçu, 2018; Tudge ve Rosa, 2013). Bu sistem, bir kişinin yakın çevresi ile arasındaki bağlantıları, ortamları ve bu ortamların çocuğu desteklemek için birlikte çalışmasını içerir. Çocuğun problemleri okulu tarafından ailesi ile konuşulmazsa, bu mezosistem çocuk cinsel istismarını etkileyen bir unsur olabilir. Bunun yerine, eğer okul çocuğun hayatındaki risk faktörlerini tanımlar ve bunlara tepki gösterirse, bu mezosistem çocuk cinsel istismarının önlenmesine katkıda bulunabilen bir unsur olarak değerlendirilebilir (Dworkin ve Martyniuk, 2011).

Ekzosistem, bireyin doğrudan içinde bulunmadığı dolayısıyla aktif olarak katılmadığı ancak yine de etkilendiği ortamı ele alır (Tudge ve Rosa, 2013). Ekzosistem, bireyin içinde bulunduğu toplum ve mahallenin yanı sıra kurumların da içinde bulunduğu sosyal bir bağlamdır. Birey bu kurumlarla doğrudan etkileşim içinde olsun ya da olmasın, bu kurumların hala birey üzerinde etkileri vardır. Örneğin ebeveynin iş yerinde meydana gelen olayların evdeki ilişkiler ya da ortam üzerinde etkili olduğu varsayılabilir (Dworkin ve Martyniuk, 2011, Tudge ve Rosa, 2013). Benzer şekilde bir topluluğa ya da halka ait krize müdahale merkezleri yoksa bir aile çocuğunun istismar edilmesi durumunda yardım aramak için daha az istekli olabilir. Bunun yerine, eğer bir krize müdahale merkezi, çevre müdahalesi konusunda topluma dayalı sunumlar sağlıyorsa, bu, ekosistemin çocuk cinsel istismarının engellemesinin bir yolu olarak görülebilir (Dworkin ve Martyniuk, 2011).

Makrosistem, toplumu oluşturan bireylerin yaşam tarzlarını, tutumlarını, inançlarını, ekonomik durumlarını ve kültürel değerleri kapsamaktadır (Bronfenbrenner, 1979). Kısaca bireyin içinde bulunduğu daha büyük çevrenin sosyal normlarını, değerlerini ve koşullarını içerir. Bir toplum baskıcıysa, ekonomik eşitsizlik veya gizlilik değerleri içeriyorsa, çocuk cinsel istismarı meydana gelebilir. Birçok kişi ve toplum için bu faktörler, bir kişinin cinsel istismardan korunmasına yardımcı olabilecek güç ve bağlılığı ortadan kaldırma eğilimindedir. Bunun yerine, makrosistem eşitlik ve toplumun tüm üyeleri için saygıya dayanıyorsa, bu, çocukların sömürülmesini ve istismarını önlemek için hizmet etmenin bir unsuru olarak belirtilebilir (Dworkin ve Martyniuk, 2011).

Kronosistem, bütün sistemleri kapsayan en kapsamlı ve en son sistemdir. Bireyin içinde bulunduğu çevrede meydana gelen değişimleri ve bu değişimlerden çocuğun ne denli etkilendiğini ele alır (Bronfenbrenner, 1979). Kronosistem genel bağlamda bakıldığında bir bireyle ilgili zaman unsurunu ele alır. Hayatın zamanla değişimi ve gelişimi her çocuğu etkiler (Dworkin ve Martyniuk, 2011). Çünkü yaşanılan çevre durağan değildir. Çocuğun büyüdüğü çevrede meydana gelen değişiklikler çocuk ve çocuğun gelişim süreci üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla çocuğun, içerisinde bulunduğu çevrenin koşulları göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi gerekmektedir (Kuşcu, 2018). Kronosistemde birey, sistemler tarafından şekillendirilen kişidir ve genetik, ırk, cinsiyet ve zihinsel sağlık gibi özellikler bireyi ve bireyin etkileşimini şekillendirir. Bireyi değiştiren bu sistemler sürekli olarak etkileşmekte ve değişmektedir (Dworkin ve Martyniuk, 2011). Bireyin tüm bu etkileşimlerden ve değişimlerden etkilenmemesi imkânsızdır.

Öneriler

Çocuk cinsel istismarına henüz maruz kalmamış çocukların yanı sıra maruz kalanlar için de kendini koruma becerilerini öğretmek gereklidir. En iyi sonuçlara ulaşmak için kendini koruma programlarının ebeveyn katılımı, uygulama fırsatları, potansiyel istismar durumlarının tanımlanması, yaşa uygun cinsel eğitim ve vücut koruma becerileri gibi kavramları içermesi gerekir. Geliştirilen birçok program okul temelli olduğundan, öğretmenler ve okul personelinin cinsel istismar konusunda eğitilmeleri gerekmektedir (Kenny vd., 2008).

Çocukların çoğunluğu günlerinin büyük bir bölümünü okul ortamında geçirdiğinden, okul tabanlı programlar çok sayıda çocuğa kolay bir şekilde ulaşabilir. Okullar genellikle çocukların istismarı söyleyebilecekleri güvenilir okul personelinin olduğu, uygun eğitim ve becerilerle çocuk cinsel istismarı hakkında bilgi edindikleri güvenilir yerlerdir. Ancak, çok küçük çocuklar ve evde eğitim gören çocuklar okul tabanlı programlara erişemeyebilirler. Bu nedenlerden dolayı, çocuk odaklı programlar gündüz bakım evleri, kütüphaneler ve toplum merkezleri gibi diğer kuruluşlarda da yürütülebilir. Çocuk cinsel istismarının önlenmesinde çocuk refahını sağlamak bireylerin sorumluluğundadır. Çocuklar için tasarlanan önleme programları çocukları cinsel istismardan korumak için toplumun geliştirdiği ortak çabalardan sadece biridir. Önleme yükü toplumun üyeleri kurumları ve sosyal yapılar arasında dağıtılmalıdır. Çocukların davranışlarından ziyade yetişkinlerin ve toplumların davranışlarının değiştirilmesi, çocuk cinsel istismarının önlemek için daha ideal bir yoldur (National Sexual Violence Resource Center, 2011).

Türkiye’de büyük bir eğitimsel boşluk olarak yer alan istismarı önleme çalışmalarına yönelik kültüre özgü programların geliştirilmesinin; başta çocuklar olmak üzere geliştirilen bu tür programlara ebeveynlerin, öğretmenlerin ve okul personelinin de dâhil edilmesinin oldukça gerekli olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

- Boyle C, Lutzker J. (2005). "Teaching young children to discriminate abusive from nonabusive situations using multiple exemplars in a modified discrete trial teaching format", *Journal of Fam Viol*, 20 (2): 55–69.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*, Harvard University Press, Retrieved from https://khoerulanwarbk.files.wordpress.com/2015/08/urie_bronfenbrenner_the_ecology_of_human_developbokos-z1.pdf
- Çeçen, A. R. (2007). "Çocuk Cinsel İstismarı: Sıklığı, Etkileri ve Okul Temelli Önleme Yolları [Child Sexual Abuse: Prevalence, Effects and School Based Prevention]", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi [Journal of Human Sciences]*, 4 (1), 1–17.
- Çeçen-Eroğul, A. R., & Kaf Hasırcı, Ö. (2013). "İlköğretim Birinci Kademe Öğrencilerine Yönelik Geliştirilen Cinsel İstismarı Önleme Psiko-eğitim Programının Etkililiğinin Sınanması [The Effectiveness of Psycho-educational School-based Child Sexual Abuse Prevention Training Program on Turkish Elementary Students]", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri [Educational Sciences: Theory & Practice]*, 13 (2), 719–729.
- Daro D, Donnelly AC. 2002. *Child abuse prevention: Accomplishments and challenges*, In The APSAC Handbook on Child Maltreatment, second edition, Myers JEB, Berliner L, BriereJ, Hendrix CT, Jenny C, Reid TA (eds). Sage Publications, Inc: Thousand Oaks, CA; 431–448.
- Deblinger, E., Stauffer, L. B., & Steer, R. A. (2001). "Comparative efficacies of supportive and cognitive behavioral group therapies for children who were sexually abused and their nonoffending mothers", *Child Maltreatment*, 6(4), 332–343, Retrieved from <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1077559501006004006>
- Demircioğlu, H. (2015). *Danışmanlık Tedbiri Uygulamaları El Kitabı*, MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Dworkin, E., & Martyniuk, H. (2011), *Child Sexual Abuse Prevention*, Retrieved from www.nsvrc.org
- Finkelhor, D. (2008). *Childhood Victimization: Violence, Crime, and Abuse in the Lives of Young People*, New York: Oxford University Press.
- Finkelhor, D. (2009). "The Prevention of Childhood Sexual Abuse", *The Future of Child*, 19 (2), 169.
- Finkelhor, D., Hammer, H., & Sedlak, A. J. (2008). *Sexually Assaulted Children: National Estimates and Characteristics*.
- Geeraert, L., Van den Noortgate, W., Grietens, H., & Onghena, P. (2004). "The Effects of Early Prevention Programs for Families with Young Children at Risk for Physical Child Abuse and Negl: A Meta-Analysis", *Child Maltreat*, 9 (3), 277–291. <https://doi.org/10.1177/1077559504264265>
- Gibson, L. E., & Leitenberg, H. (2000). "Child Sexual Abuse Prevention Programs: Do They Decrease The Occurrence Of Child Sexual Abuse?", *Child Abuse & Negl*, 24 (9), 1115–1125.
- Hazzard, A. (1993). "Psychoeducational groups to teach children sexual abuse prevention skills", *Journal of Child and Adolesc Group Therapy*, 3 (1), 13–23. <https://doi.org/10.1007/BF00973640>
- Hazzard, A., Webb, C., Kleemeier, C., Angert, L., & Pohl, J. (1991). "Child sexual abuse prevention: Evaluation and one-year follow-up", *Child Abuse & Negl*, 15 (1–2), 123–138. [https://doi.org/10.1016/0145-2134\(91\)90097-W](https://doi.org/10.1016/0145-2134(91)90097-W)

- Işık, E., & Demircioğlu, H. (2018). *Preventive and Protective Intervention Studies Performed in Turkey and Other Countries for Child Abuse*, In E. Alexandrova, N. Lukpanovna Shapekova, B. Ak, F. Özcanaslan, & R. Efe (Eds.), *Health Sciences Research in the Globalizing World*, Sofia: St. Kliment Ohridski University Press, pp. 548–560.
- Jacobs, J. E., Hashima, P. Y., & Kenning, M. (1995), “Children’s perceptions of the risk of sexual abuse”, *Child Abuse & Negl*, 19 (12), 1443–1456. [https://doi.org/10.1016/0145-2134\(95\)00092-5](https://doi.org/10.1016/0145-2134(95)00092-5).
- Kelly, L., & Karsna, K. (2017). *Measuring the scale and changing nature of child sexual abuse and child sexual exploitation Scoping report*, Retrieved from <https://www.csacentre.org.uk/csa-centre-prod/assets/File/CSA Scale and Nature full report 2018.pdf>
- Kenny, M. C., Capri, V., R., R., Thakkar-Kolar, Ryan, E. E., & Runyon, M. K. (2008). “Child sexual abuse: from prevention to self-protection”, *Child Abuse Rev*, 17 (1), 36–54. <https://doi.org/10.1002/car.1012>
- Koçak, C., & Büyükgöncü, L. (2011). “Toplumdaki Bireylerin Çocuk İstismarı ve İhmaline Yönelik Bilgi ve Görüşleri [Knowledge and View of Individuals on Child Abuse and Neglect]”, *Hittit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (1), 89–104.
- Kuşcu, Ö. (2018). *Ekolojik Sistemler Kuramı*, In Ö. Doğan (Ed.), Ankara: Hedef Yayıncılık, Gelişim Kuramları (pp. 198–207).
- Madak, P. R., & Berg, D. H. (1992). *The Prevention of Sexual Abuse: An Evaluation of “Talking About Touching”*; *Canadian Journal of Counselling / Revue Canadienne de Counseling*, 26, 29. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ449631.pdf>
- MEB. (2015). *Okullarda Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Kılavuzu*, Ankara.
- National Sexual Violence Resource Center. (2011). *Child Sexual Abuse Prevention: Programs For Children*. Retrieved from www.nsvrc.org.
- Pitts, C. (2015). *Child sexual abuse prevention programs for pre-schoolers: A synthesis of current evidence*, Sydney. Retrieved from www.childabuseroyalcommission.gov.au/research.
- Polat, O. (2018). *Türkiye’de Çocuk İstismarı Raporu -2 Basın Özeti*, İstanbul.
- Putnam, F. W. (2003). “Ten-year research update review: Child sexual abuse”, *Journal of the American Academy of Child & Adolesc Psychiatry*, 42 (3), 269-278.
- Sarno, J. A., & Wurtele, S. K. (1997). “Effects of a Personal Safety Program on Preschoolers’ Knowledge, Skills, and Perceptions of Child Sexual Abuse”, *Child Maltreatment*, 2 (1), 35–45. <https://doi.org/10.1177/1077559597002001004>
- Stedt, E. V. (2018). *2018 Prevention Resource Guide: Keeping Children Safe And Families Strong In Supportive Communities*, Washington, U.S. Retrieved from https://www.childwelfare.gov/pubPDFs/guide_2018.pdf
- Topping, K. J., & Barron, I. G. (2009). “School-Based Child Sexual Abuse Prevention Programs: A Review of Effectiveness”, *Review of Educational Research*, 79 (1), 431–463. <https://doi.org/10.3102/0034654308325582>
- Tudge, J., & Rosa, E. M. (2013). “Urie Bronfenbrenner’s Theory of Human Development: Its Evolution From Ecology to Bioecology”, *Journal of Family Theory & Review*, 5, 243–258. <https://doi.org/10.1111/jftr.12022>

Tutty, L. M. (1997). "Child sexual abuse prevention programs: Evaluating who do you tell", *Child Abuse & Negl*, 21 (9), 869–881. [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(97\)00048-3](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(97)00048-3)

Tutty, L. M. (2000). "What Children Learn from Sexual Abuse Prevention Programs: Difficult Concepts and Developmental Issues", *Research on Social Work Practice*, 10 (3), 275–300. <https://doi.org/10.1177/104973150001000301>

Walsh, K., Zwi, K., Woolfenden, S., & Shlonsky, A. (2015). "School-based education programmes for the prevention of child sexual abuse", *Cochrane Database of Systematic Reviews*, (4), 1–123. <https://doi.org/10.1002/14651858.CD004380.pub3>

Wurtele, S., Kvaternick, M., & Franklin, C. F. (1992). "Sexual abuse prevention for preschoolers: A survey of parents' behaviours, attitudes, and beliefs", *Journal of Child Sex Abuse*, 1 (1), 113–128.

Wurtele, S. K., & Owens, J. S. (1997). "Teaching Personal Safety Skills To Young Children: An Investigation Of Age And Gender Across Five Studies", *Child Abuse & Neglect*, 21 (8), 805–814. Retrieved from <https://www.google.com.tr/search?q=abc&oq=abc&aqs=chrome..69i57.5737j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8>

Wurtele, S. K. (2009). "Preventing Sexual Abuse of Children in the Twenty-First Century: Preparing for Challenges and Opportunities", *Journal of Child Sex Abuse*, 18 (1), 1–18. <https://doi.org/10.1080/10538710802584650>

Zollner, H., Fuchs, K. A., & Fegert, J. M. (2014). "Prevention of sexual abuse: improved information is crucial", *Child and Adolesc Psychiatr and Ment Health*, 8 (5), 1–9. <https://doi.org/10.1186/1753-2000-8-5>.